
Kronika

tej zemlji, ki jo je tolikanj ljubil. Prijateljstvo z R. Wagnerjem, ki sta se srečala v Rimu, zatemni, čim Gobineau zasledi osnovo demokratskega in priljudnega duha, pritajeno krščanstvo, stremljenje po zatajevanju samega sebe v *Parzifalove* m avtorju. Sanjaril je o tem, da bi se vrnil na Francosko in si poboljšal razrahljano zdravje, a je s 66 leti medpotoma umrl v Turinu 13. oktobra 1882.

Naj bi ta prekratka in nepopolna analiza dela, odličnega po svoji učenosti, metodi in nepristranosti, dovedla veliko število čitalcev, da bi ga proučevali sami! Neobhodno potrebno je vsem, ki se zanimajo za zgodovino človeške misli, kakor tudi njim, ki imajo veselje do vedrih in učenih raziskav, kjer kritika hlepi zgolj po umevanju in tolmačenju. To je slednjič točna in določna opredelitev slovečih teorij, katerih izvor se mora iskati pač bolj v razcvetu rahle čutljivosti pod vplivom razmer nego v pojmovnem razvijanju povsem svobodne in zavestne misli. Z obžalovanjem pa boste ugotovili, da je ta Francoz navzlic neoporečni svoji darovitosti in čvrsti samorodnosti «morda nehote, vendar pa prav gotovo in prav učinkovito pomagal gojiti na Nemškem napihnjeno in gospodovalno mišljenje, ki je neizogibno privedlo v polom» (291).

René Martel. — Iz francoskega rokopisa poslovenil A. D.

KRONIKA

Miguel de Unamuno. Lani je «Ljubljanski Zvon», str. 465, navedel Larbaudovo izjavo o sijajnem uspehu sodobnih španskih umstvenih delavcev, uspehu, ki stoji v prekem nasprotju s političnimi in vojaškimi porazi: 1898. nesrečna kubanska vojna, 1921. polom v Maroku. Zahvala za duhovni dvig pritiče pešiči mož, pravcati junakov, ki si ne glede na zapreke upajo braniti pravice svobodnega mišljenja in lirizma. V prvi vrsti teh piscev, modrijanov, umetnikov stoji don Miguel de Unamuno, ki ga je pred dobrim letom pregnal na Kanarske otoke diktator Miguel Primo de Rivera.

Vsa omikana Evropa je na pobudo uglednega francoskega pisatelja V. Larbauda prosvedovala proti temu nasilju. Gabriel d'Annunzio pa je poslal to jedko brzojavko:

«Mladi prijatelji na Francoskem, dragi latinski bratje v umetnosti in orožju, poleg vas stojim, ves sem z vami, da osvetimo neoskrunljivega duha in nedotakljivi slog zoper zmagovito Zver... Svetla Hispanija naših sanj nalikuje danes uborni ugasli deželi. Čreva njenih konj, razparanih po cirkusih, se nam zde manj zlokobna nego krvoločni možgani njenih glupih voditeljev. Ošibati je treba tega podrejenega generala, našemljenega v spletkarskega tirančka. Vžgati mu je treba sramotno znamenje z razbeljenim železom, ki nosi podobo flaubertovskega *k a t a b l e p a*... Pri vsem tem pa se ne moremo ubraniti nasmešku, gledaje debelega vojaka, ki sopeč križa bistro in strahovito pero velikega pisatelja s svojo sabljo iz naplavljenega lesa. Sam Miguel de Unamuno pa, ne pušča li na mejah ocrnelega kraljestva nekak neizbrisen svit? To je pač smehljaj njegovega prezira in ironije, pobratimi moji, ter morebiti njegove nezlomljene ljubezni.» (*Nouvelles littéraires*, 15. sušca 1924.)

Direktorij je bivšega vseučiliškega rektorja v Salamanki, kjer je že 26 let redni profesor grščine, še z nekim naprednim poslancem poslal na pust otok v Puerto Cabras (*Fuerteventura*). Vodja nekega pariškega dnevnika je na svoji poti mimogrede posetil tedanjega prorektorja in mu ponudil, da ga vzame s seboj v Pariz. A žrtev španske tragikomedije je odklonila gostoljubje, češ, da ne pojde od tam, dokler se uboga domovina ne osvobodi nasilne svojati.

Kronika

Unamuno zvrča svoj izgon na maščevanje karlistov in germanofilov iz leta 1917. Odlični kritik C. Rivas Cherif razlaga ta dogodek takole: Brž po letu 1875. je navzlic nekim zagotovitvam, ki jih je vlada Alfonsa XII. dala liberalcem, konservativni minister odstavil nekaj univerzitetnih profesorjev zbog njih republikanstva. Ti so ustanovili *S v o b o d n i u č n i z a v o d*, skromno laiško osnovno šolo, neodvisno od države, ki pa se je sčasoma ojačila (*Junta de Ampliación de Estudios*). Čim se je vojaški direktorij utaboril na liberalnih razvalinah, je sklenil takoj podrediti ves nauk Cerkvi in osobito redovnikom. Dijaške ustanove v tujini so se ukinitile, aviatikom pa so se povišale plače. Znanstvena, slovstvena in umetniška družba *Ateneo de Madrid*, nazvana «učena hiša» ali «Holandska misli», je bila razpuščena, ker je tam bivši republikanski poslanec predaval o pravih krivcih vojaškega poloma v Maroku. Ta narodni zastopnik je moral na samotni kozji ostrov, z njim pa omenjeni romancier, pesnik, dramaturg in člankar, češ, da je zanemarjal svojo vzgojno nalogo, dočim je bil don Miguel malone pedantično točen v svojih profesorskih dolžnostih. Iztirali so ga v resnici zastran zasebnega pisma, poslanega v Buenos Aires prijatelju, ki ga je neprevidoma obelodanil v obzorniku *Nosotros* (Mi). Unamuno, ki je v svojem detinstvu med karlistovsko vojno videl obleganja rodne trga (Bilbao), rad ponavlja, da bi bila nova državljanska vojna bolja od sedanje ohlapnosti. Cherifova zadnja beseda je: Današnja Španija se spodoblja na predvojno Rusijo.

Unamuno je rodom Bask. To ljudstvo je, kakor trdi vsestranski duh, profesor Feliu Elias, jako dostopno plastični čutiljivosti. Njegovi najboljši slikarji, veličastni Dario de Regoyos, J. Rochelt, Iturrino, Anselmo de Guinea, so zelo sorodni Pissarru, Sisleyu, Monetu, Seuratu. Vsi pa so navzlic tej francoski sličnosti pristni Španci. «Španjolizem» Baskov pa je nekaj bolj španskega, trje kastiljanskega nego stepa ali granitne planine obeh Kastilij: to je Ignacij de Loyola, Unamuno, mračni in mogočni romanopisec Pio Baroja, slikar Zuloaga.

Kdor bi se hotel poučiti o Unamunu, pisatelju romanov in povesti kot «*Nada meno que todo un hombre*», «*El espejo de la muerte*», se ne bi mogel ogniti tehtnim študijam *Se m b l a n z a s l i t e r a r i a s*, sedmih slovstvenih slik, ki jih je najprej v angleščini, lani pa še v kastiljščini izdal Salvator de Madariaga v Barceloni. Hkrati je istotam obelodanil Eduardo Gómez de Baquero: *El renacimiento de la Novela en el siglo XIX*. Madariaga pravi med drugim o našem naslovniku: «Unamuno, ki je po svojih književniških vrlinah in pogreškah najpristnejši zastopnik moške razvrsti španskega duha, je koncem koncev po svojem duhovnem življenju živi simbol svoje domovine in svojega časa... Unamuno je danes prva literarna postava na Španskem. Morda ga Baroja prekaša po različnosti vnanjih izkustev, Azorin po umetniškem rahločutju, Ortega y Gasset po modroslovski tenkoumnosti, Ayala po umski ličnosti, Valle Inclán po milini ritma; in morda bo moral do smrti odstopiti prvo mesto temu velikanskemu atletu literature, ki se zove Blasco Ibañez. Ali Unamuno se dviga nad ostale po višini svojega namena in po resnobi, s katero je liki Don Quijote vse svoje dni služil svojo nedostopno Dulcinejo. Imamo pa še drugi razlog, ki ga upravičuje za kneza španske pismenosti: s križem, ki si ga je hotoma naprtil, uteleša Unamuno duha moderne Španije. Nje večno navzkrižje med vero in pametjo, med življenjem in mislijo, med duhom in umstvenostjo, med nebom in omiko, to je spor Španije same.» Te besede, napisane pred dobo, ki nam je v mislih, so videti povsem istinite.

Kronika

Glede dramatika Unamuna je treba poudariti: današnji gledališki pokret na iberškem polotoku je tako oddaljen od domačega knjištva, da najodličnejša književnika, Unamuno in Ramón del Valle Inclán, avtorja raznih gledaliških del, nista mogla na oder. Napram njima se vodilni krogi drže kakor napram klasikom: nezaupno. Bojé se, trdi E. Diez Canedó, prekrepih izrazov in svobodnih kretenj, dasi občinstvo ne bi bilo preveč ozkosrčno. Unamuno je obnovil tragično snov *Fedre* ter objavil komedije in drame, ki niso prišle slušalstvu do ušes: *Abel Sanchez*, *Niebla*. Predstavljale so se zgolj v zaključenih družbah, ob slovesih in pod.

Pesnik Unamuno (*Poesías*, Rosario de sonetes líricos) vam utegne biti dostopen v Henrija Guerlina posmrtnem zborniku *L'Espagne moderne vue par ses écrivains* (izd. Perrin, 1924).

Največjega pomena pa je Unamunovo znanstveno delo, prim. *Andanzas y visiones españolas*, *Por tierras de Portugal y España* i. dr. Tri ali štiri knjige so prevedene na francoščino: *Jedro Španije*, *Tragično čuvstvo življenja*, *Izbrani spisi*, *Tri vzorne novele*... Ker nam je Španija tako znerok, bi bilo zanimivo, se malce pomuditi ob idejah velikega misleca. Prvo delo nosi v izvirniku naslov «O kasticizmu», t. j. španskem nacionalizmu. Avtorju je kasticizem obrambni nagon zoper tujino, tako v zgodovini, govoric in misli kakor v vsem, kar tvori špansko izročilo. Španija hoče biti *castiza*, samonikla, tradicionalna, ne mara biti nič dolžna inozemstvu. Ali v čem obstaja tradicija? Saj imamo prekucije, prehod od poganstva v krščanstvo itd. Iskati je torej večno tradicijo, ki jo Unamuno nazivlje *intrahistórico*. Med našimi svojstvi utegnejo biti tudi hibe, potakem ne kaže oboževati vsega našega bistva. Narodi naj si torej izprašajo vest nalik Donu Quijotu, ki se pred smrtjo zopet spametuje in postane vnovič Alonso Quijano el Bueno, ter nikar ne štejejo svojih neumnosti za svojo slavo. Quijotova zgodba je blazna, oseba pa ne, ob končnem prebujenju pomeni španski donos za človečanstvo. Tu nahajamo bistveni donkihotizem, ki je v različnih obrisih Unamunova filozofija sama. Kar je resnično človeškega v narodnosti, zgolj to je v istini *castizo* in to velja ohraniti.

V naslednjih poglavjih Unamuno išče vseh skupnih potez, španske, kastiljske bitnosti. Baski in Katalanci se močno razlikujejo od Kastiljanov, vendar so delno španjolizirani. Ako uganjaš pretiran purizem, ugovarjaš zgodovini plemena in jezika, saj enotnost se je ustvarila okoli Kastilje po prilikovanju tujih življev. Kdor zameta danes ves tuji vpliv, pozablja, da govori latinščino, ki je nekdam ni bilo v Španiji, a ki je skupna še drugim narodom.

Unamuno se torej poteguje za latinstvo, нравno bitnost narodnosti. To pa določa neki ideal; Rousseau je opravičeno videl v tem pakt, idealen dogovor, samo da je postavil v začetek, kar je na koncu... Španjolizacija Španije potemtakem še ni zaključena. V mojstrskih načrtkih riše avtor večne poteze kastiljske krajine, ljudskega značaja in se oklene poglobitnega dejstva: kastilijanske pozornice in mistike. Calderón mu je tip narodnega avtorja, sicer v primeri s Shakespeareom nedostaten — brez psihološkega bogastva, vse je le nakazano, nič razvito — toda reprezentativen. Veličina in suhoparnost. Stopnjevanja ni v španskem dušeslovju, ki je vajeno motriti edino skrajnosti, dočim se francosko slovstvo rajši ogne pretiranosti. Španija veruje v zvezdo, ki se v navadnem življenju imenuje sreča, v verskem pa milost, obraz vidi negiben, naprej določen: *Genio y figura hasta la sepultura*.

Značaj in obličje sta ustanovljena do groba, pravi kastiljanski pregovor. Tudi družba je ustaljena in brez prehodov. Plemič prej umre za lakotjo, kot

Kronika

da bi delal. Španska čast ni v tem, da se ne motiš, ampak da ne prekličesh. Ta strast za enovitost se očituje v ljubezni in ljubosumnosti, v verstvu, kjer veliki španski red, jezuitski, stremi zgolj za avtoriteto... Izvrstno pozna Unamuno špansko mistiko, ki jo svet običajno slabo razume. Izvor ima v poznavanju samega sebe, v osveti za življenje, ki ga tlači okoliča, priroda in povestnica, v iskanju svobode in obrambe, v «notranjem gradu», kamor se po izreku svete Tereze lahko umakneš celo brez dovoljenja predstojnikov.

Večna, človeška tradicija torej obstoji, čeprav jo nekaj duši, pravi Unamuno v študiji o sedanjem marazmu. Glede inkvizicije méni — najsi je izgubil mladostno vero — da je ustrezala plemenskim nagonom obrambe, suma, individualizma. Španija je kakor buba, ki čaka svoje preobrazbe. Tam najdeš take posameznike kakor povsod, a društva so oslabela po senilnem formalizmu in nedružabnosti. Dokler je bila Španija krepka, se ji ni bilo bati za svoj «jaz». V hipertrofiji zgodovinske zavednosti, v občutljivosti glede časti pa se je dogodek, kot n. pr. izguba Kube, prelevil v narodno nesrečo. «Rod leta 1898.» jim je značilo toliko kot Francozu leto 1870.

Ti veličastni in bolestni Govori španskemu narodu, kjer Unamuno svetuje svojcem, naj otvorijo okna preko Pirenej in mislijo bolj na bodočnost nego na preteklost, se dajo primerjati s Fichtejevimi «Reden an die deutsche Nation». Miguel de Unamuno, akoprav Španec po duhu, ne verjame, da bi človek sebe povišal, če druge zaničuje. S svojim zgledom dokazuje, da biva na Španskem resnični humanizem.

Anton Debeljak.

Iz francoske književnosti v letu 1924. Pariški kritik Benjamin Crémieux je napisal nekje, da je razglabljanje o komaj minulem literarnem letu podobno početju tifuznega bolnika, ki misli, da bo hitreje in uspešneje pregnal bolezen, če si bo vsake četrte ure razburjeno meril temperaturo. Brezdvomno dobra primer! Gotovo namreč ni kaj prida, plodno tipati že kar ob koncu leta varljivo žilo literaturi, ki boleha prav od rojstva na kroničnem nervoznem utripanju srca, v poslednji dobi pa spet (v Franciji kot povsod drugod) na še nepojasnjenih težkih posledicah vojne psihoze. Toda zakaj bi književni poročevalec, tudi če je sam bolan, ne poskusil včasih biti zdravnik, ki v informativne svrhe sem in tja beleži posamezne drobne simptome, da bo kdaj laže razumel in razložil komplicirano patologijo?

Mimogrede povedano: Francozi imajo ugodno navado, da se ozro preko literarne «année passée» na prav originalen, šegav način — «sous une forme alerte, spirituelle et vivante» — v nekaterih obsežnih snopičih, ki odlomkoma očrtajo in okrcajo nove slovstvene prikaze (prikazni!), lokavo priporoče tiste, ki so se proslavili, in z veselo sedmino spremijo v pozabo slovstvene žive mrtvece, polovičarje in reklamne hlastače. Taki — recimo — koledarji so: *Le Gazetier littéraire, Historiettes, Anecdotes et Indiscrétions de l'An 1924 (Crès), L'Ami du Lettré 1924 (Crès)* in *Le Théâtre indiscret de l'An 1924 (Crès)*.

Podjetno sodobno slovstveno produkcijo tako razboritega in v apartni razvoj stremečega, po drugi plati pa tako vrlo klasično vzgojenega naroda kot je francoski bi primerjal brzo deroči reki, ki oddaja, izpreminjajoča se od včasih navidez neznatnih, pa eminentno vplivnih postranskih prilivov, v poslednji dobi spet bolj kot kdaj prej plodovite toke svoje struge v splošno svetovno literarno valovanje in po eni strani pospešuje, po drugi pa miri z njimi bujno rast v po vojne smeri orientirane umetnosti. Pospešuje s prekucuškimi novotarijami najmlajših, miri pa z globoko ukoreninjeno snovjo tistih mladih, ki so prevzeli in povečevali bogato literarno oporoko silne druge polovice 19. veka.